http://uard.bg

New Knowledge Journal of Science

Списание за наука „Ново знание”

Academic Publishing House “Talent”
University of Agribusiness and Rural Development - Bulgaria

Академично издателство „Талант“
Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

ASSESSMENT OF RESULTS IN THE FINANCIAL CONTROL

Evgeniy Stoyanov

University of Agribusiness and Rural Development - Bulgaria

Key words:
responsibility
result
deviation
violation
control

Abstract

The article focuses on the evaluation of the results of the search of accountability in the process of financial control. The analysis of the recorded performance is made on the basis of the opportunities that are created and provided by the Bulgarian legislation. Violations are dealt with in principle, to make a felicitous qualification, providing an opportunity for seeking accountability and the preservation of the patrimony of the property and interests of the society. The essence of power is considered in this context, because through the use of its resources the management based on critical and objective overview of achievements assessment forms and imposes its will on liability.

ОЦЕНКАТА НА РЕЗУЛТАТИ ПРИ ФИНАНСОВИЯ КОНТРОЛ

Евгений Стоянов

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Ключови думи:
отговорност
резултат
отклонение
нарушение
контрол

Резюме

Статията поставя акцент върху оценката на резултати за търсене на отговорност в процеса на финансов контрол. Анализът на регистрираните резултати е направен на базата на възможностите, които са създадени и предоставени от българското законодателство. Констатираните нарушения са разгледани принципно, за да се направи удачна квалификация, предоставяща възможност за дирене на отговорност и запазване на патримониума на имуществото и интересите на социума. Именно в този контекст е разгледана същността на властта, защото чрез приложение на нейните ресурси управлението на базата на критичен и обективен преглед върху постигнатото формира оценка и налага волята си за търсене на отговорност.

ВЪВЕДЕНИЕ

Съвсем естествено е, когато се разглежда една социално значима дейност каквато е финансово-контролната, да се обхваща в своята цялост и единство като процес от логични операции и резултати от стратегия. Това не е само изпълнение на едно аналитично задължение към научното познание, а по-скоро интелектуален акт, с който се фокусира общественото внимание върху предизвикателствата за усъвършенстване на финансовия контрол и възможностите за разширяване на неговия обхват. При условие, че контролът се тълкува като функция на управлението, но и като социално осъзната потребност, е нормално и достигнатият резултат да бъде експониран по този начин.

И все пак при анализ едно социално явление е редно и логично да бъде разгледано в своя генезис. Изучаването на историята е обучение по стратегическо мислене, базирано върху

непрекъснато обогатявана концептуална рамка, където при анализа на постигнати резултати в миналото се тълкуват и метрифицират мерките на настоящето и така предпоставят изграждане на обективен модел за бъдещето[1].

В този смисъл може би по-конкретно се анализира взаимодействието на самите икономически субекти, тълкувани като част от обществото в тяхното взаимодействие и влиянието, което приемат и упражняват, взаимодействайки си с основните сили, движещи обществото, а именно социалните, икономическите и политическите. За тяхната същност и специфика определена група учени, обединени около Р. Л. Дафт, дават следните диференцирани разяснения:

За социалните сили се счита, че оказват въздействие върху взаимоотношенията между хората в „културен аспект, като водещо значение има ценностната система, потребностите и нормите на поведение"[2].

Икономическите сили конкретизират „достъпа до процеса на производство и самото разпределение на обществените ресурси между конкуриращите се ползватели"[3].

Терминът „политически сили" се свързва с особеностите на „въздействие върху хората и организациите от страна на политическите и законодателните институции". В неговото съдържание са включени базовите разбирания, стоящи в основата на държавната политическа система, като желанието за управление, правото на собственост, понятията в правосъдието и др.

Въпреки че екипът, работещ около Р. Дафт, дава обективна оценка за мястото и ролята на трите основни сили, движещи общественото развитие, може би към тях е редно в структурата на самия процес да бъде добавена и властта, възприемана като регулатор, създаващ ползотворен баланс както между самите сили, така и между тях и развиващото се общество.

ЗНАЧЕНИЕ НА ФИНАНСОВИЯ КОНТРОЛ

Поради своята роля в социалното развитие и присъщата факторна тежест, упражнявана върху управлението на самия процес, властта със своите същност и характеристики винаги е била обект, поставен във фокуса на внимание. По тази причина е трудно да бъдат изброени опитите да бъде дефинирана като ключово за динамиката на обществено развитие понятие. И все пак:

Шермерхорн определя властта като „асиметрична връзка между две взаимодействащи си страни (личности, личностни формации или организации), където решенията, засягащи двете страни, почти винаги са инициирани от едната страна, дори при съпротива от другата"[4].

Моргентау констатира: „Властта... обхваща всички социални процеси, започвайки от физическо насилие и завършвайки с най-тънките психологически връзки, с помощта на които един ум контролира друг"[5]. В този контекст може да се твърди, че методите за оказване на влияние върху подвластния са в достатъчно широк периметър – от насилие, свързано с принудителни действия, чрез правото – под формата на санкции до авторитет, доказуем чрез възприемане на ценности и налагането на норми.

С усложняване на социалната среда и повишаване на динамиката на общественото развитие в разбиранията за властта биват включени повече фактори. Група български учени застават зад определението, че „властта е съвкупност от социални отношения на неравенство, при които властимащият може да налага своята воля върху останалите участници в социалното взаимодействие, дори и въпреки тяхната съпротива"[6].

Анализът на явлението „власт" доказва, че свободата на действие е обоснована от присъствието на така наречените „сили на властта"[7]. Синонимът на това понятие е властови ресурси и по тази логика най-общо към тях спадат: доход, собственост върху средствата за производство, трудов опит, ниво на знание, обществен рейтинг, личностни характеристики и други.

Психолозите и социолозите твърдят, че властта притежава дълбок биологичен корен, материализиран в изявяващото се желание за превъзходство над другите. Анализът върху продължителната еволюция на властта доказва, че системата от ценности е философският камък за нейното непрекъснато преосмисляне, развитие и усъвършенстване. Промяната в тази система провокира пренареждане на другите елементи, структуриращи властта.

За пълноценното тълкуване на понятието „власт" е редно да се отбележи, че нейната същност се определя от няколко ключови характеристики: реалност, смесен ефект от действие на сила и власт, променлива ефективност, променлив интензитет и плътно взаимодействие между източници и видове власт[8]. Видовете власт са обособени съобразно характера на ценностите, чието развитие или съхранение е поставено в центъра на внимание. Именно това е причината структурата на власт да бъде изградена на общ принцип на триадата, т.е. всеки вид власт е изградена от три взаимодействащи компонента - източник на властта, манифестация на

[1] Терзиев В., Е. Стоянов, Управленският контрол в социалното програмиране: моделно усъвършенстване на процеса по социална адаптация, Русе, Авангард прим, 2015, стр. 22.
[2] Daft R., Management, 6th edition, Thomson, 2006, p. 71.
[3] Ibidem p.72.
[4] Schermerhorn R. A., Power as a primary concept in the study of minorities, Social Forces, 1956, Vol.35, p. 53.
[5] Morgenthau H., Politics Among Nations, NY, 1960, p. 9.
[6] Мирчев М., Текстове. Покана за социология, 2005, стр. 81.
[7] Витанов Н., З. Димитрова, Ст. Панчев, Социална динамика без формули,С., АИ-М.Дринов, 2008, стр. 59.
[8] Витанов Н., Цит.пр. стр. 60.

властта (сила на властта) и връзка между тях (механизъм или мрежа, трансформиращи източника в сила). Като основни видове власт се разпознават: военна сила, сила на политическата, на дипломатическата, на културната, на идеологическата власт и т.н.

Изявите на различните видове власт, съобразно целта и условията се реализират строго индивидуално. Критичният анализ на развитието на общественото управление и еволюцията на човешкото развитие дават сведения, че основните механизми (мрежи), посредством които се реализира трансформацията на източника в сила, биват: „комуникационни, логистични, лидерски, научно-технологични и образователно-квалификационни“[9]. В този случай в понятието „мрежа“ социолозите обобщават част от ключовите елементи, за които в теорията на контрола се използват наименованията на ключовите за контролната система елементи – инструментариум и стандарти.

Социологически проучвания доказват, че основните прояви на власт могат да бъдат: управление, свързаният с него контрол, ръководство и господство. Твърди се, че не съществува чиста форма, прилагаща само една основна форма на изява.

Ретроспективният анализ на властови изяви създава условия да са направи заключение, че „властта може да бъде комбинация от споменатите форми“, където съставът на властовата консистенция е зависим и обоснован от организацията на обществото, неговата зрялост, самата историческа ситуация и възможността самото общество да възприеме модела на управление, заявките за и на власт и нуждата от контрол и стремежа към господство[10].

Шумпетер определя глобалната икономическа ситуация като „креативна деструкция“. Глобалната потребност от реорганизация расте в условията на тройна глобална революция, свързана с информационно-комуникационната, деловата и социално-политическата сфера, целенасочена към креативни управленски решения и нов контрол върху общественото развитие[11].

Именно поради сложността на икономическата ситуация и странната флуктуация на икономическата система, темата за финансовия контрол става все по-значима. Независимо от равнището, на което се упражнява, чрез него заинтересованите страни все по-точно определят размера на заявените интереси, властимащите конкретизират и актуализират мотивите си за господство и управление, а всички, които допринасят за работата на глобалната икономическа система, могат добре да измерят своето състояние и в този контекст да определят „цената на неравенството“[12].

По дефиниция финансов контрол е властта да се управляват финансите на предприятието, да се налага определена финансова политика. Отговорността е ангажирана с целенасочената и ползотворна работа на финансовата функция[13]. Правото на власт, а следователно и на контрол, е израз на отговорност за състоянието на самото предприятие[14]. Като проява на власт контролът не е просто възможност да се осъществи адекватна на ситуацията и потребностите формална проява, или да се приведат определени процедури, а преди всичко и преимуществено да се активизира контролната функция.

Наред с правото на собственост, а оттам и на власт, финансовият контрол е съществена част от йерархията на управление на обществото, важен елемент от регламентираните обществени отношения. Правото на държавата върху определена част от собствеността дефинира и правото й да упражнява контрол. Логично е да се предполага, че и в този случай става въпрос за право на собственост и на власт, като самата технология на контролната функция е предопределена от правото на държавата да ръководи финансите си и притежаваната от нея собственост. От това следва, че висшите органи на управление, като Народно събрание, Министерски съвет и др., притежават определени правомощия да създават контролни институции за упражняване на правото на държавен одитинг или на държавен финансов контрол[15].

СЪЩНОСТ НА ФИНАНСОВИЯ КОНТРОЛ И ОЦЕНКА НА РЕЗУЛТАТИ

Самата същност на финансовия контрол и спецификата на реализиращата го дейност предпоставят регистрираната резултатност да бъде разгледана по-скоро в социален план, отколкото като конкретни цифри. Социалната тежест на резултатите е тясно обвързана с общоприетите правила и норми за поведение, известни като морал. В този смисъл, от морални съображения финансово-контролните резултати могат да се възприемат като метрифицирана социално обоснована отговорност. Тълкуването може да се задълбочи до степен оказване на въздействие върху задължението да се отговаря за конкретни действия и постъпки при реализацията на фиксирана цел.

Другото наименование на споменатото действие е търсене на отговорност. Това понятие е тясно

[9] Витанов Н., Цит.пр., стр. 62-63.

[10] Терзиев В., Е. Стоянов, Вызовы управленческого контроля в процессе социалного программирования, Аэтерна, Новосибирск, 2015, стр. 17.

[11] Шумпетер, Й. А. История на икономическия анализ, т. I. пр. от англ., С., изд. Прозорец, 1999, стр. 297.

[12] Стиглиц Дж., Цената на неравенството, Изток-запад, София, 2014, стр. 9.

[13] Стоянов Е., Актуализиране на финансовите функции на съвременната организация, Юбилейна научна конференция на Икономически университет – Варна, 2012, сборник, стр. 106-113.

[14] Донев, К. и др. Теория на финансовия контрол. Варна, Наука и икономика, 2010.

[15] Динев, М., Контрол в социалното управление, София, Тракия-М, 1999.

свързано с отклоненията от стандартите на поведение. В контекста на финансовия контрол това са слабости, недостатъци, щети и престъпления. Именно те пораждат необходимостта от провеждане на този обществено осъзнат акт.

Разнообразието на видовете отговорност произтича от същността и параметрите на отклоненията (нарушенията). Определена група са уредени във финансовото законодателство, а други се търсят по силата на други нормативни актове, включително на Кодекса на труда. Квалификацията на нарушенията, получени като резултат на финансово-контролната дейност, реализирана на територията на Република България, се търси чрез наказателна, дисциплинарна, административна и имуществена отговорност.

Наказателната отговорност има съществено място в реализацията на резултатите от финансово-контролната дейност, въпреки че не е определяща. Нейното приложение е по смисъла на отделни членове от Закона за държавната финансова инспекция и Кодекса на труда, като при наличие престъпление поради нанесени щети актът за начет се внася в прокуратурата. Актът се тълкува като доказателствен материал със сезираща стойност при възбуждане на наказателно производство.

Наказателната отговорност намира приложение само по отношение на престъпните действия на субекта на имуществена отговорност. Тя не е пряко свързана с нанесена щета и пропуснати ползи. Последните се намират във връзка с гражданската отговорност. Това налага в акта за начет да се обосноват престъпните действия или бездействия на лицата, предизвикали щети. По този повод в съдържанието на акта се конкретизира вида на престъплението (кражба, измама и други).

Обосновките в акта за начет са обект на проверка при предварителното производство и при съдебното дирене. Тяхната коректност и изчерпателност са основанието за прекратяване и продължаване на процеса. За тази цел в акта за начет трябва да е разкрит по неоспорим начин механизмът за извършване на престъплението, като констатацията е подкрепена от документи, свидетелски показания, писмени обяснения от виновното лице и други. Липсата на такъв род информация води до забоксуване на правораздавателната система.

Най-общо, наказателната отговорност може да се реализира само при условия, че в окончателните документи от финансово-контролното мероприятие са направени констатации, доказващи по неоспорим начин наличие на престъпление и нанасяне на щети. Финансово-контролните органи нямат право да дават квалификации, но е желателно да обосновават своите констатации по такъв начин, че правораздавателните органи да реализират това по точен и безпогрешен начин.

Самата наказателна отговорност се изразява чрез различни корективни мерки – лишаване от свобода за конкретен период, принудителен труд, конфискация на имущество, лишаване от граждански права (заемане на конкретен вид длъжности), принудително заселване, лишаване от право на местоживеене и други[16]. Важно е да се отбележи, че налагането на наказателни санкции не прекъсва възможностите за търсене на имуществена и дисциплинарна отговорност, достатъчно е да са налице основания за санкциониране на виновното лице, защото наказателната отговорност е лична.

Административната отговорност е нормативно регулирана в действащото българско финансово законодателство[17]. Причина за търсене на такава отговорност е установяване на нарушения по смисъла на Закона за държавната финансова инспекция, Закона за счетоводството и други нормативни актове при извършване на ревизии и вътрешни одити. Важно условие за търсенето на такава отговорност е наличието на констатация от ревизия или инспекция, оформена в „Акт за нарушение", независимо от създадените по повод на приключването на контролното мероприятие документи.

Налагането на административна санкция е възможно при излагане в акта на нарушените норми, начина на нарушаване и последиците от констатираното нарушение. Само при такива обстоятелства Министърът на финансите или негови пълномощници могат да издадат наказателно постановление, което може да се обжалва по реда, постановен от Административно-процесуалния кодекс[18].

Нарушенията, които предпоставят търсенето на административна отговорност, могат да се структурират в няколко области:

1)Нарушение на нормативи, уреждащи финансова и бюджетна дейност.

2)Създаване на документи.

3)Неспазване на срокове.

4)Употреба на недостоверни данни.

5)Неизпълнение на указания.

6)Възпрепятстване на контролни органи в изпълнение на техните правомощия.

Административна отговорност може да се търси и от контролните органи. В тези случаи актът се създава от структурата, която ръководи съответната контролна институция. Ако нарушението е извършено от началника на службата, наказателното постановление се издава от съответния министър. Административното наказание се осъществява под формата на глоба. Тя е лична и диференцирана в зависимост от нарушението. Към административна отговорност могат да бъдат привличани и лица, работещи по граждански договор в областта на управлението и контрола на проверявания обект. Влезли в сила наказателни постановления се събират

[16] Наказателен кодекс.

[17] Закон за държавната финансова инспекция.

[18] Административно-процесуален кодекс.

от съответните данъчни служби, съобразно Закона за събиране на държавните вземания.

Реализацията на трудовите задължения е свързана и обосновава дисциплинарната отговорност. Нейното търсене започва при наличие на нарушаване на трудовата дисциплина. Търсенето на такава отговорност се осъществява по силата на Кодекса на труда и Закона за държавната финансова инспекция.

При следните условия може да се търси дисциплинарна отговорност:

1)Наличие на постъпка или действие, което може да се квалифицира като нарушение на трудовото законодателство или правилника за вътрешен ред.

2)Нарушението да е констатирано при протичане на конкретни контролни мероприятия и да е отразено в съставения ревизионен акт или доклад.

3)При контролните процедури да е взето писмено обяснение от виновното лице.

4)Лицето-нарушител да е в трудово-правни отношения с проверения обект.

5)Налагащо дисциплинарното наказание лице трябва да бъде овластено.

6)Преди налагане на наказанието трябва да бъдат уточнени и да се вземат предвид всички детайли за нарушението (обстоятелства, механизъм и последствия).

За търсенето на този вид отговорност е много съществено да се знае, че предложение за търсене се извършва въз основа на констатации, отразени в ревизионния акт или доклад, които се предоставят на ръководителя на структурата или институцията. Министърът на финансите и неговите пълномощници могат само да правят предложения до ръководителя, като тези действия нямат задължителен характер, защото законът не предвижда самите те да са оправомощени да търсят такъв тип отговорност.

Дисциплинарните наказания са уредени в Кодекса на труда и са под формата на забележка, предупреждение за уволнение и уволнение. Налагането се извършва със заповед на ръководителя на институцията. Наказанието се счита за наложено от момента на подписване на връчената заповед. Всяко наказание трябва да бъде наложено в срок до два месеца от неговото откриване и не по-късно от година след извършването му. Когато дисциплинарното наказание е във връзка с извършено престъпление, влязла в сила присъда или издаване на наказателно постановление по повод на установено административно нарушение срочността започва да тече от момента на влизане в сила на присъдата и издаването на наказателно постановление.

В настоящото финансово законодателство основно място заема имуществената отговорност. Тя намира приложение при накърняване на имуществените интереси на обектите и техния патримониум. Това е една от основните форми на контролно въздействие върху лицата, непозволено увредили имуществото на обекта или собственика. Чрез нейната реализация се възстановяват накърнените имуществени интереси на собственика от виновното лице.

Нормативната уредба на този вид отговорност е направена от Закона за държавната финансова инспекция (III-та глава „Имуществена отговорност“[19]) и Кодекса на труда (чл. 206-209[20]).

Двата нормативни акта имат различни субекти на отговорност, съответно при Закона за държавната финансова инспекция- вреди, причинени от отчетна дейност, а при Кодекса на труда – вреди, причинени от работодателя, от работниците - при изпълнение на трудови задължения.

Според Закона за държавната финансова инспекция субекти са:

1)Лица, които събират, разходват съхраняват или отчитат имущество – т.нар. материално отговорни лица.

2)Лица, които упражняват контрол върху бюджетната, финансово-стопанската и отчетната дейност на проверявания обект или лице.

3)Лица, упражняващи контрол върху дейността на материално отговорните лица.

4)Лица, които се разпореждат или управляват имущество.

5)Лица, получили нещо без основание или по дарение от причинителя на вредата.

Съгласно текстовете на Кодекса на труда субекти са:

1) Работодателят.
2) Работници и служители.
3) Лица, които са субекти по Закона за държавната финансова инспекция.

След като са уточнени всички възможни субекти според настоящото финансово законодателство, е редно да бъдат споменати основните видове отговорност, съответно – намалена, увеличена и пълна.

Намалената имуществена отговорност се търси в ограничени размери спрямо щетата. По този начин не се репатрира пълният размер на вредата и влиза в противоречие с принципите на пазарната икономика.

Увеличената имуществена отговорност не е уредена и в двата нормативни акта, но тя се прилага на базата на вътрешни разпоредби. При нея се търси възмездяване в увеличени размери спрямо нанесената вреда.

Пълната имуществена отговорност има основно място при Закона за държавната финансова инспекция, но тя е предвидена и в Кодекса на труда. Чрез нея се постига защита на имуществените интереси, като на собственика се репатрира пълният размер на нанесената вреда. При измерване на щетата се включва и размерът на лихвата от момента на нанасяне, а ако това не може да се установи,

[19] Закон за държавната финансова инспекция.
[20] Кодекс на труда.

размерът на лихвата е за периода от откриване до момента на възстановяване на вредата.

Предпоставките за търсене на имуществена отговорност са въпрос, тясно свързан с правораздаването, но въпреки това той не е чисто правен. Освен добро познаване на нормативната база, е редно контролните органи да имат и достатъчно познания и опит и в контролно-отчетната област, за да формират цялостно и пълно обосновката на процеса по търсене на отговорност. В процедурите по погасяване на вреди или при освобождаване от имуществена отговорност, освен нормативната база, е нужен и психологически усет, за да не се възприемат корективните действия като насилствени, а като израз на толерантност към пазарните принципи, и най-вече на свободата във всяка законосъобразна дейност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изложеното в статията създава условия да бъдат формулирани няколко извода:

Първо. Развитието на финансовата функция в работата на всеки икономически субект е важно условие за развитие и усъвършенстване на идеята за финансов контрол. Високата степен на несигурност и увеличаващите се очаквания на обществото към поведението на всички субекти, работещи в националната ни икономика, създават предпоставки и модерното управление, и най-вече съвременният контрол да преосмислят употребата на предоставения им властови ресурс, за да постигат желаната ефективност.

Второ. Преосмислянето на същността на понятието „отговорност" е процес, който е задължителен за развитието и усъвършенстването на българската национална система за финансов контрол. Съдържателното, концептуалното и технологичното обновяване са единствените пътища, по които промяната би генерирала очакваните от обществото финансово-контролни резултати.

Трето. Създаването на съвременна и адекватна на заявените обществени нужди нормативна база би формирала условия, където понятието отговорност няма да може да се размива и да се стига до чисто българския феномен „колективна отговорност" т.е. резултат има, но няма кой да е ангажиран лично с него.

Четвърто. При добра реализация на споменатите в предходните изводи насоки за развитие в българските условия различните типове власти биха сработили по-добре, институциите биха намерили по-ползотворно взаимодействие и най-вече финансовият контрол би дал на социума не хипотези и технологии за решения, а реални резултати, които се очакват.

Вместо заключение може да се каже, че ако всеки в нашето общество се замисли и възприеме фразата: „Контролът е висша форма на доверие", то тогава и носенето на отговорност ще се прави правомерно и целесъобразно, анализът на регистрираните резултати няма да се свързва със съмнителна обективност, а управлението ще гради стратегии съобразно реалната възможност за постигане на необходимото. Така достатъчно високата степен на отговорност ще генерира доверие и ще създава условия да бъдат овластявани за участие в управлението само онези, които не се боят и разбират от контрол, инициират самоконтрол и реализират, но и възприемат градивна критика.

Литература

1. Административно-процесуален кодекс.
2. Витанов Н., З. Димитрова, Ст. Панчев, Социална динамика без формули,С., АИ-М. Дринов, 2008.
3. Динев, М., Контрол в социалното управление, София, Тракия-М, 1999.
4. Донев, К. и др. Теория на финансовия контрол. Варна, Наука и икономика, 2010.
5. Закон за държавната финансова инспекция.
6. Закон за счетоводството.
7. Закон за събиране на държавните вземания.
8. Кодекс на труда.
9. Мирчев М., Текстове. Покана за социология, 2005.
10. Наказателен кодекс.
11. Стиглиц Дж., Цената на неравенството, Изток-запад, София, 2014.
12. Стоянов Е., Актуализиране на финансовите функции на съвременната организация, Юбилейна научна конференция на Икономически университет – Варна, 2012, сборник, стр. 106-113.
13. Терзиев В., Е. Стоянов, Вызовы управленческого контроля в процессе социалного программирования, Аэтерна, Новосибирск, 2015.
14. Терзиев В., Е. Стоянов, Управленският контрол в социалното програмиране: моделно усъвършенстване на процеса по социална адаптация, Русе, Авангард прим, 2015.
15. Шумпетер, Й. А. История на икономическия анализ, т. I. пр. от англ., С., изд. Прозорец, 1999.
16. Daft R., Management, 6th edition, Thomson, 2006.
17. Morgenthau H., Politics Among Nations, NY, 1960.
18. Schermerhorn R. A., Power as a primary concept in the study of minorities, Social Forces, 1956, Vol. 35.